

Tekstboekje VMBO-GL en TL
2004

tijdvak 2
woensdag 23 juni
13.30 – 15.30 uur

NEDERLANDS LEESVAARDIGHEID CSE GL EN TL

NEDERLANDS LEESVAARDIGHEID VBO-MAVO-D

1 Uit een onderzoek onder werkende jongeren blijkt dat zij gemiddeld een schuld hebben van 1.500 euro en dat 28% van de groep tussen 21 en 24 jaar wel eens schulden heeft, die de 5.000 euro overstijgen. 5 Wijsheid komt blijkbaar met de jaren, want onder de 65-plussers is slechts bij zo'n 2% sprake van problematische schulden. Die komen tot uiting in forse betalingsachterstanden en schuldregelingen. Dat percentage valt nogal op, want bij ouderen is sprake van vaste kosten die veel jongeren nauwelijks hebben.

2 Nog een tegenstelling tussen jong en 15 oud: waar ouderen vaak gebukt gaan onder hun schulden, daar lappen de meeste jongeren die aan hun laars. Tot hun verdediging kan worden aangevoerd dat de verleidingen groot zijn. Het wordt hun erg gemakkelijk gemaakt om op krediet te kopen 20 en daardoor meer uit te geven dan er is.

3 De treurige resultaten van het onderzoek geven aan dat het tijd is om aan de noodrem te trekken. Verschillende dingen zijn nodig. In onze welvaartsmaatschappij moeten we kinderen weer leren hoe ze met geld moeten omgaan. Dat je een euro maar één keer kunt uitgeven. Op de scholen zouden deskundigen budgettrainingen moeten gaan geven. In het voortgezet onderwijs gebeurt dit soms wel, 30 maar de vraag is of dat voldoende is.

4 Bovendien: wie ondersteunt bij de opvoeding van de kinderen eigenlijk de ouders, van wie sommigen zelf niet voldoende vaardigheid hebben om met geld om te gaan? Met geld omgaan is toch ook een zaak van verantwoordelijkheid en behoedzaamheid, van normen en waarden.

5 40 Hoeveel kinderen sparen er eigenlijk nog vandaag de dag? En leren daardoor de vreugde kennen iets moois te kunnen aanschaffen waarvoor je eerst moeite hebt moeten doen? Waarvoor je je iets hebt moeten ontzeggen? Of hebben we inmiddels alle jeugdspaarregelingen al afgeschaffd? Bij de presentatie van het Nibud-onderzoek werd de suggestie gedaan een spaarregeling te introduceren 50 waarbij de overheid de jongeren na een

aantal jaren sparen een bonus als beloning geeft.

6 Omdat ze er zelf vaak niet meer uitkomen, doen jongeren steeds vaker een beroep op schuldhulp. Het komt echter regelmatig voor dat schuldeisers niet willen meewerken aan schuldsaneringen. Zij wachten liever tot de jongeren hun schulden kunnen aflossen, dankzij de eerste 55 baan bijvoorbeeld. Dat is dan een hard gelag. Het werkt bepaald niet motiverend dat je je eerstverdiende geld naar allerlei schuldeisers moet brengen. Ook vormt dat vaak een drempel bij het aanvaarden van betaald werk. 60 65

7 Toch hoeven schulden van jongeren niet uitzichtloos te zijn, zoals blijkt uit projecten in onder meer Rotterdam, waarbij met succes de helpende hand wordt geboden. Dat is voldoende reden waarom zij navolging verdienen. Het project 'Jongeren en Schulden' in Rotterdam richt zich op jongeren die als gevolg van hun financiële problemen extra moeite hebben bij het vinden van werk en huisvesting. In een gecombineerde aanpak worden deze problemen ter hand genomen, waardoor betaald werk weer binnen bereik komt. De behoefte aan deze vorm van hulp blijkt zo groot, dat er een wachtlijst is van drie maanden. 70 75 80

8 Andere steden kennen een centraal aanmeldingspunt voor hulpverlening aan jongeren, waarbij intensieve budgetbegeleiding uitkomst biedt. Door samenwerking met woningbouwverenigingen kunnen huurachterstanden snel worden gesignaleerd.

9 Vooral jongeren die op kamers wonen, hebben intensieve voorlichting nodig bij het aanleren van een verantwoord uitgavenpatroon. Belangrijk is ook het project waarbij werkende jongeren met een gesubsidieerde baan een paar uur per week langer werken. Zodoende kunnen zij sneller uit de schulden komen. 90 95

10 Een deel van de financiële problemen ontstaat door de reclame die kredietinstellingen en banken maken. Sommige jongeren zijn daarvoor extra gevoelig, vooral als hun vriendjes wel een scooter en een mo- 100

biele telefoon hebben, waarmee zij hun status bewijzen. Het is te gemakkelijk om alleen maar de jongeren zelf als schuldigen aan te wijzen als het gaat om problematische schulden. Ook kredietverleners en banken spelen hierbij een rol.

11 Het is nog steeds geen enkel probleem om bij verschillende mobiele-telefoonbedrijven een abonnement af te sluiten met de mogelijkheid om rood te staan. Er is een Bureau Krediet Registratie

dat alle officiële leningen registreert, maar dit soort zaken niet. Ook het rood staan van veel jongeren op verscheidene bankrekeningen wordt niet geregistreerd.

12 Dat zou anders moeten. Want het mag niet zo zijn dat bedrijven bij het tegengaan van schulden bij jongeren hun verantwoordelijkheid ontlopen. Anders kunnen jongeren in problemen terechtkomen die hun het uitzicht op een volwaardige toekomst ontnemen.

naar een ingezonden stuk van Saskia Noorman-den Uyl, Tweede-kamerlid voor de Partij van de Arbeid en Matthijs van Muijlen, gemeenteraadslid voor de Partij van de Arbeid in Rotterdam uit de rubriek 'Podium' in 'de Volkskrant', september 2002

1 “Een beetje van jezelf en een beetje
van Maggi. Dit voedingsmerk nam tien jaar
geleden bij een aantal mensen een deel
van de ‘zelfgemaakte’ soep voor z’n reke-
5 ning, maar nu kookt bijna niemand meer
helemaal zelf”, zegt Jan-Willem Grievink,
voedingsdeskundige. Groenten liggen
voorgesneden en gewassen in het koelvak
van de supermarkt, naast vers geperst si-
10 naasappelsap en voorgedraaide gehaktbal-
len, vacuümvers verpakt, compleet met jus.
Het uiterste voorbeeld hiervan is de kant-
en-klaarmaaltijd, met vlees en verse groen-
ten, die slechts zes minuten voorberei-
15 dingstijd in de magnetron vereist.

2 Supermarkten denken niet meer in
termen van aardappels-groenten-vlees,
maar in panklare ingrediënten, zoals voor-
gesneden groenten. Verder zijn er kant-en-
20 klaarmaaltijden die alleen hoeven te wor-
den opgewarmd. En er zijn producten die
zonder verdere voorbereiding direct worden
geconsumeerd, zoals belegde sandwiches
of zelfs complete warme maaltijden van de
25 huiskok.

3 Hiermee is een revolutie begonnen die
eindigt bij de ‘zelfdenkende’ koelkast en het
nieuwbouwhuis waarin helemaal geen keu-
ken meer wordt ingebouwd. Dat is het ein-
30 de van het tijdperk waarin de consument
zijn eigen maaltijd bereidt.

4 “Binnen enkele jaren kan 40 procent
van de Nederlandse huishoudens niet meer
koken”, voorspelt Paul Havinga van Albert
35 Heijn. “En binnen vijftien jaar besteden
consumenten evenveel geld aan buitens-
huis of kant-en-klaar eten als ze nu uitge-
ven aan producten om zelf mee te koken.”

5 Hans van Trijp, hoogleraar consumen-
tengedrag, gaat ervan uit dat de ommekeer
40 zich nog veel sneller aandient: “Mensen
gebruiken nog maar twee tot vijf bestand-
delen waarmee ze een hele maaltijd berei-
den. Echt koken zoals je moeder dat vroe-
45 ger deed, doet niemand meer.”

6 De oorzaak van de revolutie in koken
en eten is de verandering van de Neder-
landse samenleving waarbij de mensen
steeds meer op zichzelf komen te staan. Dit
50 verschijnsel wordt wel aangeduid met het

woord ‘individualisering’. Door het stijgend
aantal tweeverdieners, alleenstaanden en
gebroken gezinnen verpakken fabrikanten
voedingsmiddelen in toenemende mate in
55 kleine porties. Doordat mensen steeds
meer onderweg zijn en doordat tweever-
dieners met kinderen steeds minder tijd
hebben, is die verpakking steeds meer ge-
richt op snelle consumptie voor direct ge-
bruik. Daarom wordt salade verpakt met
60 een vorkje en wordt de populaire ‘snoep-
groente’ – wat worteltjes, radijs, cherryto-
maatjes of minipaprika – verpakt in een
heuse snoepzak.

7 65 Mensen kopen tijd door gemak. Ge-
maksvoeding is, net als de werkster en de
kinderoppas, een manier om tijd te kopen.
Stonden mensen na de Tweede Wereldoor-
log nog gemiddeld twee uur in de keuken
70 om te koken, nu is dat nog twintig minuten.
En in 2007 zal dat gemiddelde dalen naar
achttien minuten per maaltijd.

8 Tijdwinst is voor veel consumenten
zelfs belangrijker geworden dan de prijs.
75 Onderzoek toont aan dat nog slechts 21
procent van de Nederlanders, en met name
ouderen, een boodschappenlijstje schrijft.
Andere klanten besluiten pas in de winkel
wat ze gaan kopen. Zij laten zich daar ook
80 leiden door de factor ‘tijd’. Zo worden gratis
receptkaarten niet uitgezocht op basis van
prijs of ‘lekkere trek’, maar op ‘het klokje
dat aangeeft hoe lang de bereiding duurt’,
weet men bij Albert Heijn.

9 85 Het Centraal Bureau voor de Levens-
middelenhandel voorspelt dat de verkoop
van onbewerkte ingrediënten om mee te
koken, zoals ongeschilde aardappelen en
hele groenten, in 2006 nog slechts 37 pro-
90 cent zal zijn van de totale boodschappen.
In 2001 was dat nog 55 procent. Hierte-
genover staat een sterke stijging van de
verkoop van panklare ingrediënten en kant-
en-klaarmaaltijden.

10 95 Koelverse maaltijden zijn verreweg het
populairst. “Die forse stijging van koelverse
producten gaat ten koste van slaggers, bak-
kers en de horeca”, stelt Jan-Willem Grie-
vink. “Dankzij de verbeterde technologie is
100 een kant-en-klaarmaaltijd lekkerder en ver-

ser geworden. De supermarkt heeft de strijd tegen voedingsspecialisten dan ook ruimschoots gewonnen. Bepaalde vroeger de voedingsindustrie wat de mensen aten, nu bepalen de consumenten wat de voedingsindustrie op de markt brengt.”

11 “Toch zullen de ouderwetse kookingrediënten niet verdwijnen”, meent Grievink. Koken verandert volgens hem van 110 dagelijkse noodzaak naar bijzondere gebeurtenis. “Vergelijk het met bezoek aan het pretpark: mensen gaan zelf koken voor de lol, voor gasten, in het weekend. Ze gebruiken half afgebakken maaltijdcomponenten en denken dan dat ze zelf hebben ge-

kookt. Zij kopen dure keukens, met alles erop en eraan, die maar eens in de maand worden gebruikt. Puur voor de lol.”

12 Ook de keukenindustrie speelt op de 120 veranderingen in. Inmiddels heeft 78 procent van de Nederlandse huishoudens een magnetron. Dat zal bijna 100 procent worden, verwacht keukenfabrikant Atag. Het bedrijf denkt samen met voedingsmiddelenfabrikant Unilever na over de keuken van de toekomst, met computergestuurde keukenapparatuur die zelf *online* bij de supermarkt meldt dat de voorraad moet worden bijgevuld.

*naar een artikel van Wil Thijssen
de Volkskrant, oktober 2002*

OP EEN GELEIDEHOND KUN JE BLIND VERTROUWEN

STEUN HET KNGF. GIRO 275400 AMSTELVEEN KNGF

www.geleidehond.nl

TEKST 4 VETTE VERLEIDERS

1 *Een schoolkantine die alleen maar
koek en tosti's verkoopt, is verleden tijd.
Steeds meer scholen besteden het beheer
van de kantine uit aan een cateraar¹⁾, die
5 *winst wil maken en daarom zijn gezonde
producten aanvult met 'vette verleiders'.
Het Voedingscentrum in Den Haag, dat
namens de overheid voorlichting geeft en
onderzoek doet, heeft zich erbij neergelegd
10 dat deze ontwikkeling niet meer te keren is,
maar wil wel dat scholen kiezen voor de
meest 'gezonde' snacks.**

2 Shoarmarollen, frikadellen, gehaktbal-
len en kaascroissants behoren tot het ge-
15 wone assortiment in bedrijfsrestaurants.
Maar moet je ze ook verkopen op de mid-
delbare school? Ja, vinden veel scholen.
"Als wij het niet doen, halen de leerlingen
ze wel in de snackbar. Zo houden wij ze tij-
20 dens de pauzes van de straat." Aan het
woord is Kees Drayer, kantinebeheerder
van het Amsterdamse Sint-Nicolaaslyceum.
Twintig jaar geleden begon hij met de ver-
koop van koffie en gevulde koeken. Maar er
25 kwam al snel meer op zijn toonbank. Dra-
yer: "De toenmalige rector was heel streng.
Als er gevulde koeken werden verkocht,
dan mochten er niet ook nog rondo's wor-
den aangeboden. In 1982 hebben de leer-
30 lingen gestaakt, omdat er geen cola mocht
worden geschonken. Gingen ze allemaal op
het plein zitten." De leerlingen die twintig
jaar later rond twaalf uur Drayers kantine
binnenstromen, hebben niet alleen de be-
35 schikking over een poolbiljart, tafelfootbal
en een televisie met MTV, maar ook de
keus uit een overdadig assortiment etens-
waren. Drayer verkoopt alles waar de leer-
lingen behoefte aan hebben, behalve patat.
40 "Patat in de schoolkantine gaat te ver",
vindt conrector Van Leeuwen. Van de con-
rector mag er in de kantine een beter
evenwicht komen tussen zoetigheid en ge-
zonde dingen. "Van mij mag het aanbod tot
45 de helft worden teruggebracht", aldus Van
Leeuwen. Drayer denkt daar anders over:
"Leerlingen hebben geld en willen vooral
snacks en snoepgoed kopen. Als ik het niet

verkoop, dan gaan ze het toch elders ha-
50 len. Ook al mogen ze het schoolterrein offi-
cieel niet verlaten tijdens de pauze, ze
doen het toch."

3 Het is kwart voor twaalf in de ochtend
en Canan (16) zit net aan een patatje met
55 mayonaise. Haar banaan en appel zitten
nog in haar schooltas. "Ik doe dit anders
nooit. Maar ik had haast en geen tijd om
brood te smeren", zegt de mbo-leerlinge
Toerisme. "Dat is waar hoor", zegt een
60 klasgenote, die een blikje Red Bull uit de
automaat trekt. Een tafeltje verderop zitten
twee meiden aan de chips. Een derde
groepje heeft grote zakken snoep op tafel
liggen. Zitten we in een snackbar? Nee, het
65 is de kantine van het Regiocollege Zaan-
streek-Waterland in Zaandam. De vijf vesti-
gingen van het Regiocollege hebben alle
een kantine die niet onderdoet voor een
gemiddelde bedrijfskantine. Na het toe-
gangspoortje tref je eerst een verzameling
70 gezonde broodjes en een fruitmand - tot
kiwi's aan toe-, daarna stapels frikadellen,
kroketten en goudgele frites; vervolgens
gezonde schoolmelk, dan chips en snoep-
goed en tussendoor het 'instant-soep-
75 gebeuren', zoals kantinebaas Wilco de
Waal het uitdrukt. "Melk kost dertig cent,
daar verdienen we niets aan. Fruit is com-
mercieel ook niet interessant. Kijk, voor een
80 sinaasappel betaal ik veertig cent en krijg ik
vijftig cent; een frikadell kost twintig cent en
gaat weg voor een euro." De Waal vat het
zo samen: "Als we geen snacks zouden
verkopen, zou deze business niet interes-
85 sant zijn."

4 Volgens het Voedingscentrum zou een
middelbare scholier vijf boterhammen per
dag moeten eten. In brood zitten veel voe-
dingsstoffen en vezels. Voedingsdeskundi-
90 ge Patricia Schutte ziet dan ook het liefst
dubbele boterhammen de trommel ingaan;
dat betekent meer brood en minder beleg.
En frisdrank? Schutte: "Een magere yog-
hurt drank kan helpen om aan de benodigde
95 hoeveelheid zuivel te komen. Maar cola ...
Kinderen die dat veel drinken, moeten ook

noot 1 bedrijf dat belegde broodjes en maaltijden levert

veel bewegen, anders worden ze echt te dik door al die suikers die in de frisdrank zitten.”

5 100 Een op de zeven kinderen is te dik, wijst onderzoek van het Voedingscentrum uit. Op jonge leeftijd veel (onverzadigd) vet eten, werkt later hart- en vaatziekten in de hand. Patricia Schutte: “Dan kun je wel
105 stellen dat scholen, wat voeding betreft, in opvoedkundige zin niet goed bezig zijn.”

6 Maar zelfs het Voedingscentrum heeft zich erbij neergelegd dat leerlingen tóch wel snacks kopen. De tijd van bruin brood
110 en een appel lijkt definitief voorbij. Daarom heeft het Voedingscentrum zich niet ten

doel gesteld om de snacks volledig uit de schoolkantine te weren. Het Centrum heeft momenteel een campagne over dit onderwerp op stapel staan die tot doel heeft de ‘minst slechte’ snacks de kantine in te krijgen. “Een broodje kroket hoeft niet slecht te zijn”, stelt Patricia Schutte. “Miniloempia’s, visburgers of minipizza’s bevatten niet veel verzadigde vetten en zijn dus beter dan bamiballen, worstenbroodjes, frikadellen en saucijzenbroodjes.” Schutte vindt dat een schoolkantine daarnaast wel fruit zou moeten verkopen. “Dat is echt een knelpunt.
125 Kinderen zouden twee stuks fruit per dag moeten eten.”

*naar een artikel van Monique de Heer, Paul Kleis Jager en Edwin Kreulen
Dagblad De Limburger, 18 december 2001*

TEKST 5 SAMENVATTINGSOPDRACHT

NACHTWERK

1 Drie miljoen Nederlanders werken
soms of zelfs geregeld 's avonds en 's
nachts. Voor verpleegkundigen, politie-
agenten en metaalarbeiders hoort het er
5 gewoon bij. Maar het aantal mensen in an-
dere beroepen, dat buiten kantooruren
werkt, neemt al jaren gestaag toe. Fabri-
ken draaien vaker 's nachts door en dienst-
verleners als kinderopvangcentra houden
10 hun deuren ook na zonsondergang open.
Om van al dat overwerk in de avonduren
maar niet te spreken.

2 Toch zijn de avonden en de nachten
niet de meest ideale momenten om te wer-
15 ken. Uit onderzoeken van TNO Arbeid blijkt
dat werknemers een groter risico lopen op
geweld. Er is daarnaast een verhoogde
kans op seksuele intimidatie. Doordat men-
sen 's nachts minder alert zijn en de perso-
20 nele bezetting meestal kleiner is, gebeuren
er – vooral in de kleine uurtjes – relatief
meer bedrijfsongelukken dan overdag. Bo-
vendien lijdt het sociale leven van nachtelij-
ke werkers vaak onder hun arbeidstijden.

3 25 TNO heeft ook duidelijk gemaakt dat
er een relatie bestaat tussen afwijkende
werktijden en gezondheidsproblemen.
Mensen die 's nachts werken, structureel
overwerken en weinig zeggenschap heb-
30 ben over hun rooster, hebben grotere kans
op gezondheidsklachten. Bij nachtwerkers
ontstaan in de loop der jaren vaak proble-
men met hun spijsvertering en chronische
slaapklachten.

4 35 “Mensen zijn nu eenmaal dagdieren”,
zegt John Klein Hesselink, onderzoeker en
adviseur bij TNO Arbeid. “Ons lichaam is
ingesteld op activiteiten overdag. 's Nachts
werken kost meer energie en overdag rust
40 je minder goed uit. Daarom mag je van de
wet ook niet langer dan zeven nachten ach-
ter elkaar werken.”

5 Maar de gezondheidsproblemen
worden niet alleen veroorzaakt door werken
45 in de nacht. Zo blijkt uit diverse onderzoe-
ken dat mensen in ploegendienst er vaak
ook een ongezonde levensstijl op na hou-
den. Ze roken meer, krijgen te weinig be-
weging en eten en slapen slecht. Met het

50 klimmen van de jaren kan deze levensstijl
samen met bijvoorbeeld de verhoogde
stress bij nachtwerkers ernstige klachten
veroorzaken. Zo hebben ploegendienstwer-
kers 40 procent meer kans op hart- en
55 vaatziekten dan mensen die overdag wer-
ken. Uit Deens onderzoek bleek vorig jaar
nog dat vrouwen door nachtwerk een ver-
hoogd risico lopen op borstkanker.

6 Zo gezien zou nachtwerk liever
60 vandaag dan morgen moeten worden afge-
schafft. Maar daarvan kan geen sprake zijn.
Bovendien zijn er altijd wel mensen bereid
om de aanslag op hun gezondheid en soci-
ale leven te accepteren, omdat ze 's nachts
65 werken nu eenmaal prettig vinden en de
hoge loontoeslagen wel kunnen gebruiken.

7 “Enerzijds wil de FNV de leden niet
verbieden 's nachts te werken”, zegt Louw
Elzinga, bestuurder van de vakbond FNV
70 Bouw. “Het levert hun veel geld op en ze
passen er hun uitgavenpatroon op aan.
Anderzijds moeten wij de mensen be-
schermen tegen ongezond werk en dus
moeten die toeslagen maar liever niet al te
75 hoog worden.”

8 Ondertussen krijgt Robert Strijers veel
werknemers op zijn spreekuur die door hun
nachtelijke arbeid steeds slechter zijn gaan
slapen. De neuroloog is hoofd van de poli-
80 kliniek voor slaap-waakstoornissen van het
VU-ziekenhuis in Amsterdam. “Ik schat dat
een kwart van de patiënten hun slaapstoor-
nis heeft te wijten aan ploegendiensten.
Vaak heeft het te maken met het ouder
85 worden en de duur van de ploegendienst.
We proberen een ander rooster uit en be-
kijken of lichttherapie en melatoninepillen
werken. Helpt het allemaal niet, dan moet
de werknemer zich afvragen of hij toch niet
90 liever in de dagdienst gaat werken.”

9 De slaapproblemen zijn vaak moeilijk
aan te kaarten bij werkgevers. Veel werk-
gevers vinden dat de klagers maar zeuren.
Maar de aandacht van bedrijfsartsen voor
95 slaapproblemen onder werknemers neemt
gelukkig wel toe. Niet zo vreemd ook. Want
volgens een Amerikaanse schatting – Ne-
derlandse cijfers zijn niet voorhanden –

100 brengt ploegendienst in de Verenigde Sta-
ten vijftig miljard dollar aan extra kosten
met zich mee door nachttoeslagen, hoger
ziekteverzuim, meer ongevallen en vermin-
derde productiviteit.

10 Nog dit jaar begint in Nederland een
105 onderzoek naar de mogelijkheid om zo
vroeg mogelijk in het dienstverband vast te
stellen of iemand wel of niet tegen werken
in ploegendienst is opgewassen.

*naar een artikel van Mirjam van Immerzeel
de Volkskrant, 9 april 2002*